

DUYGUSAL ZEKAYA ETKİ EDEN DEMOGRAFİK FAKTÖRLERİN SAPTANMASINA YÖNELİK AMPİRİK BİR ÇALIŞMA

Öznur AŞAN

*(Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İşletme Bölümü, 06532, ANKARA)
nur@hacettepe.edu.tr*

Kubilay ÖZYER

*(Arş. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İşletme Bölümü, 60100, TOKAT,
Hacettepe Üniversitesi İşletme Bölümü Doktora Öğrencisi)
kozyer@hacettepe.edu.tr*

Özet:

Bu çalışma ile öğrencilerin duygusal zekalarına etki eden demografik faktörler ampirik olarak araştırılmıştır. Bu amaçla Hacettepe Üniversitesi İşletme Bölümünden 220 öğrenciye Schutte ve arkadaşlarının (1998) hazırlamış oldukları duygusal zeka soru ölçeği uygulanmış ve veriler SPSS paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre duygusal zeka ile cinsiyet ve sahip olunan kardeş sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Abstract:

An Empirical Study for Determining the Demographic Factors that have Effect on Emotional Intelligence

With this study, demographic factors that have effects on students' emotional intelligence have been investigated. With this regard, the question form which had been prepared by Schutte et al. (1998) have been applied on 220 students from Hacettepe University, Department of Business Administration. The data have been analysed with SPSS computer program. According to the results, meaningful relationships have been found between emotional intelligence and gender and number of brother/sister.

Anahtar Sözcükler: Zeka, sosyal zeka, duygusal zeka.

Keywords: Intelligence, social intelligence, emotional intelligence.

GİRİŞ

Son yıllarda üzerinde oldukça fazla konuşulan ve çalışma yapılan konulardan bir tanesi duygusal zekadır. Duygusal zeka çalışmaları oldukça yeni olmasına rağmen, duygusal zekanın temelleri 1900'li yılların başına kadar gitmektedir. Thorndike 1920'li yıllarda sosyal zeka kavramını ortaya atmış ve böylece duygusal zeka olgusunun bir anlamda ortaya çıkmasına yol açacak çalışmaların başlangıcını yapmıştır. Bu nedenle duygusal zeka kavramına geçmeden önce duygu, zeka ve sosyal zeka kavramlarını tanımlamak faydalı olacaktır.

Duygular, organize olmuş tepkilerdir. Duygular genellikle içsel veya dışsal bir olaya cevap olarak ortaya çıkarlar ve bireyler için olumlu ya da olumsuz bir anlam taşırlar (Salovey ve Mayer, 1990).

Zeka konusunda en fazla üzerinde durulan nokta ise, zekanın genel olarak insanların çevreleriyle rasyonel ve etkili bir biçimde etkileşimde bulunma kabiliyeti olduğudur (daha fazla bilgi için bkz., Sternberg, 1997). Literatürde bir çok zeka tanımı olmasına rağmen en fazla dikkatleri çeken tanımlardan bir tanesi Wechsler'in zeka tanımı olmuştur. Wechsler'e (1943) göre *zeka*, belli bir amaç doğrultusunda hareket etmek, rasyonel bir şekilde düşünmek ve çevresiyle etkili bir şekilde ilişkide bulunmak için bireyin ihtiyaç duyduğu genel veya toplam kapasitesidir. Böyle bir tanımlama zeka olarak düşünülen bir çok şeyi geniş bir şekilde içerdiği için dar tanımlara (örn., soyut düşünebilme kabiliyeti) göre daha avantajlı bulunmaktadır (Salovey ve Mayer, 1990).

1. SOSYAL ZEKA

Yukarıda da değinildiği gibi duygusal zeka çalışmalarının temelleri 20. yüzyılın başlarına kadar götürülebilir. 1920 yılında Thorndike zekayı üç kısma ayırmıştır: Birinci kısım zeka, soyut, analitik ve sözel zekaları içerirken, ikinci kısım zeka, mekanik, performansla dair ve görsel zekaları içermektedir. Yazar üçüncü kısım zekanın ise, sosyal ve/veya pratik zekaları içerdiğini iddia ederek üzerinde en az çalışılan ve en çok ihtilaf olan "sosyal zeka" kavramını gündeme getirmiştir (Mayer ve Geher, 1996).

Thorndike sosyal zekayı kişinin kendisinin ve başkalarının içsel durumlarını, güdülerini ve davranışlarını anlama yeteneği ve bu kavrayışın ışığında hareket etmesi, diğer bir ifadeyle "insanları anlama ve yönetme yeteneği" olarak tanımlamış ve böylece sosyal zekayı diğer zeka normlarından ayırmıştır (Thorndike ve Stein, 1937: 275). Thorndike ve Stein sosyal zekayı

tanımlamışlar ancak bunun ispatını yapamamışlar, konu üzerinde ileride daha fazla çalışılması gerektiğini belirtmişlerdir (Mayer ve Salovey, 1993).

Sosyal zekanın, soyut veya mekanik zeka gibi diğer zeka türlerinden bağımsızlığı tam olarak ortaya konamamıştır. Bunun en önemli sebebi sosyal zekanın oldukça geniş bir şekilde tanımlanmış olmasıdır. Bundan dolayı sosyal zeka diğer zeka türleri ile iç içe geçmiş bir durum arz etmektedir. Ancak son dönemlerde sosyal zeka üzerinde daha fazla çalışma yapılmış ve gittikçe daha net sonuçlar alınmaya başlanmıştır. Örneğin, Ford (1982) sosyal zekayı incelemiş ve sosyal zekanın genel akademik zekadan ayrı bir yapı olduğunu ortaya koymuştur.

2. DUYGUSAL ZEKA

Sosyal zeka oldukça geniş tanımlandığına ve dolayısıyla diğer zeka türlerinden kavramsal olarak ayrılması oldukça güç olduğuna göre yapılması gereken en uygun şeyin sosyal zekayı kendi içinde parçalara ayırmak olduğu düşünülmüştür. Mayer ve Geher (1996) çalışmalarında bu noktaya değinmişler ve sosyal zekayı bir kenara bırakmak yerine, onu bölerek diğer zeka türlerinden ayırma yoluna gidildiğini ifade etmişlerdir. Bu bölünmenin sonucunda *duygusal* ve *güdüsel* zeka türleri ortaya çıkmıştır. Motivasyonel zeka başarıya olan ihtiyaç ve güç gibi motivasyon unsurlarını anlamayı içerirken, duygusal zeka, duyguların farkında olmayı, duygu ve duygu ilişkili bilgiyi muhakeme edebilmeyi ve genel problem çözmenin bir parçası olarak duygusal bilginin işlenmesini içermektedir.

Anlaşılabacağı üzere, duygusal zeka sosyal zekanın bir alt seti olarak tanımlanmıştır. Duygusal zeka aynı zamanda Gardner'ın (1983) sosyal zeka görüşünün de bir parçasıdır ki, Gardner bunu kişisel zeka olarak tanımlamaktadır. Sosyal zekada olduğu gibi, kişisel zeka da (içsel ve kişiler arası olmak üzere ikiye ayrılır) kişinin kendisi ve başkaları hakkında bilgi sahibi olmasını içerir. Kişisel zekanın içsel zeka olarak tanımlanabilecek bölümü hislerle ilişkilidir ve duygusal zeka olarak tanımlanan olguya oldukça yakındır.

Yakın dönemde yapılan önemli bir tanımlamada ise, duygusal zeka düşünmeye yardım etmek için duyguları anlama ve kullanma, duygusal ve entelektüel gelişimi sağlayabilmek için duyguları düzenleyebilme kabiliyeti olarak açıklanmaktadır (Mayer ve Salovey, 1997). Bu tanım, duyguların düşünme eylemini daha zekice gerçekleştirdiği ve duygular hakkında da daha rasyonel bir şekilde düşünüldüğü fikrini içinde barındırmaktadır. Yani duygu ve zeka arasında ilişki kurulmaktadır.

Bir başka çalışmada ise, duygusal zeka, bireyin kendi duygularına olan ilgisi ve bu duyguları düzgün bir şekilde ifade edebilme kabiliyeti ile, başkaları tarafından ifade edilen duygulara olan ilgisi ve bunları algılayabilmesi, hem kendisinin hem de başkalarının duygularını düzenleyebilmesi ve bu duygulardan yararlanabilmesi olarak ifade edilmektedir (Morand, 2001).

Cooper (1997) yaptığı çalışmada duygusal zekayı duyguları hissetme ve anlama kabiliyeti ile duyguların gücünü ve dirayetini etkili bir şekilde kullanma kabiliyeti olarak tanımlamaktadır.

Schutte ve arkadaşları (2001) ise, duygusal zekayı, kişinin kendisindeki ve başkalarındaki duyguların farkında olması, anlaması, düzenlemesi ve duygularını dizginleyebilmesi kabiliyeti veya eğilimi olarak ifade etmektedirler.

Constantine ve Gainor 2001 yılında yayınlamış oldukları makalelerinde duygusal zekayı, algı, özümseme, ifade etme, düzenleme ve duygunun yönetimini de içeren bir takım duygusal bilginin işlenebilme kabiliyeti olarak ortaya koymuşlardır. Yazarlar, duygusal olarak zeki bireylerin özelliklerini sıralamakta ve bu insanların genellikle uyumlu, sıcak, içten, samimi, iyimser ve bir konu üzerinde oldukça inatçı olduklarını ifade etmektedirler.

Goleman'a (1999) göre duygusal zeka, kişinin kendi kendini motive etmesi, kontrol etmesi gibi bir takım kabiliyetleri kapsar. Ancak Mayer ve Salovey (1997) bu ve benzeri duygusal zeka tanımlamalarının çok geçerli olmadığı görüşündedirler. Popüler tanımlama dedikleri bu tip tanımların duygudan ziyade güdüsel karakteristiklere odaklandığını ileri sürmektedirler. Bu yüzden yazarlara göre bu tip tanımlar duygusal zekadan ziyade güdüsel zeka tanımlamasına daha uygun görünmektedir. Onlara göre duygusal zeka "kişinin kendi duygu ve hisleri ile, başkalarının duygu ve hislerini gözlemleyebilme, bunlar arasında bir ayırım yapabilme ve bu bilgiyi düşünce ve hareketlerinde rehber olarak kullanabilme kabiliyetidir" (Salovey ve Mayer 1990: 189). Bu çalışmanın çatısı da bu tanıma göre kurulmuştur.

3. DUYGUSAL ZEKA İLE İLGİLİ LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR

Schutte ve arkadaşları (2001) 77 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada yüksek duygusal zeka sahibi bireylerin aynı zamanda daha sosyal olduklarını ve sosyal becerilerinin de diğerlerine nazaran daha gelişmiş olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada ortaya çıkan ilginç bir sonuç da yüksek duygusal zeka sahibi bireylerin evlilikten çok daha fazla haz aldıklarıdır.

Ayrıca bu tip insanların kişiler arası ilişkilerde çok daha fazla tercih edilen bireyler oldukları da tespit edilmiştir.

Duygusal zeka çalışmalarında dikkati çeken bir başka önemli nokta duygusal zeka ile empati arasındaki ilişkidir. Mehrabian ve Epstein (1972) empatiyi diğerinin rolünü almak, başkalarının duygularını anlayabilmek ve diğerlerinin duygularını ifade ettiklerinde aktif bir şekilde buna katılmak olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla özellikle kişiler arası ilişkilerde empatinin oldukça önemli bir etken olduğunu söylemek güç olmayacaktır. Bu durumda duygusal zekası yüksek bireylerin aynı zamanda empati yönünden de gelişmiş bireyler olduğunu düşünmek oldukça mantıklıdır. Nitekim, Mayer ve Cobb (2000) yaptıkları çalışmada duygusal zeka ile empati arasında pozitif bir ilişki belirlemişlerdir. Ayrıca bir başka çalışmada da empatinin duygusal zeka açısından önemli bir faktör olduğu vurgulanmaktadır (Quebbeman ve Rozell, 2002).

Newsome, Arla ve Catano, 2000 yılındaki makalelerinde duygusal zekanın akademik başarıyı belirleyen önemli bir etken olup olmadığını araştırmışlardır. Yazarlar öğrencilerin akademik başarılarını ölçmek için ortalamalarını almışlar ve duygusal zekalarını ölçmek içinde Bar-on (1997) tarafından hazırlanmış olan duygusal zeka ölçeğini kullanmışlardır. Toplam 180 öğrenci üzerinde uyguladıkları çalışmalarında duygusal zeka ile öğrencilerin akademik başarıları arasında bir ilişki olmadığını bulmuşlardır. Bu bulgu Cooper'ın (1997) çalışmasıyla zıt bir durum arz etmektedir. Cooper'a göre yüksek duygusal zeka sahibi bireyler diğerlerine nazaran hayatın her alanında daha başarılıdır. Çünkü yüksek başarı için bireylerin hem kendilerini hem de diğerlerini motive edebilmeleri gerekmektedir. Yüksek duygusal zeka sahibi bireyler bu konuda diğerlerine nazaran bir adım öndedirler.

Duygusal zeka ile ilgili diğer bir çalışma konusu da "yaştır". Reiff ve arkadaşları (2001) yaş ile (özellikle kişiler arası ilişkiler boyutu arasında) duygusal zeka arasında önemli bir ilişkinin varlığını ileri sürmektedirler. Araştırmacılar yaş arttıkça duygusal zekanın da arttığı sonucuna ulaşmışlardır. (bkz, Bar-on ve ark., 2000). Mayer ve arkadaşları (1999), 229 kişi üzerinde yaptıkları çalışmalarında yaş ile duygusal zeka arasında olumlu bir ilişki saptamışlar; Derksen ve arkadaşları da (2002) yaş artıkça duygusal zekanın arttığına dikkatleri çekmişlerdir. Araştırmacıların çalışmalarında en yüksek duygusal zeka puanının 35-44 yaş aralığındaki katılımcılarda olduğu görülmüştür.

Literatürdeki duygusal zeka çalışmaları incelendiğinde dikkati çeken önemli noktalardan bir tanesi duygusal zeka ile cinsiyet arasındaki ilişkinin oldukça fazla incelenmiş olduğudur. Bu noktada literatürde genel yargı

kadınların duygusal zeka seviyelerinin erkeklerden daha fazla olduğudur (Bilgi için bkz., Schutte ve ark., 1998; Constantine ve Gainor, 2001; Ciarrochi ve ark., 2000; Mayer, Caruso ve Salovey, 1999; Reiff ve ark., 2001; Ciarrochi ve ark., 2001; Charbonneau ve Nicol, 2002). Ancak Bar-on ve arkadaşları (2000) 166 kişi üzerinde yaptıkları çalışmalarında erkekler ve kadınlar arasında duygusal zeka açısından önemli bir fark bulunmadığını iddia etmişlerdir. Çalışmada kadınlar ile erkekler arasında ortaya çıkan önemli farklar, kadınların kişiler arası ilişkilerde erkeklerden daha iyi oldukları, erkeklerin ise, stresi tolere etmede kadınlara nazaran daha başarılı oldukları sonucudur. Ancak genel olarak bakıldığında kadınlarla erkekler arasında duygusal zeka açısından kadınlar lehine bir durumun kabul edildiği bir gerçektir.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Duygusal zeka literatürü incelendiğinde bir çok tanımla karşılaşılabilir. Duygusal zekanın görece yeni bir olgu olması sebebiyle, araştırmacılar arasında kavramsallaştırılmasında henüz bir birlik sağlanamadığı göze çarpmaktadır. Bu durum özellikle, duygusal zekanın ölçülmesi noktasında belirgin bir şekilde görülmektedir.

Duygusal zekanın, kişinin hem kendi duygu ve hislerini algılaması, hem de başkalarının duygu ve hislerinin farkında olması, böylece elde ettiği duygusal bilgiyi duygusal ve entelektüel gelişimini sağlayacak şekilde düzenlemesi ve sonuçta sahip olduğu bu donanımı düşünce ve hareketlerinde rehber olarak kullanabilmesi olduğu düşünüldüğünde, kavram önemini kendiliğinden açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Şurası muhakkak ki, duygusal zekası yüksek bireylerle iletişim sorunları daha az yaşanacak, günümüz işletmelerinde rekabet üstünlüğü sağlamak için çok önemli bir unsur haline gelen “ekip” çalışması yapmak, daha etkili ve verimli sonuçlar almak söz konusu olacaktır. Ayrıca genel olarak işletmelerin, özelde ise ekip çalışması yapan grupların önemli bir sorunu olan çatışmanın da çözümüne yönelik olarak önemli bir adım atılmış olacaktır. Duygusal olarak zeki bireylerin varlığı işletmelerdeki iletişimi kendiliğinden artıracığından dolayı çatışmaların bu yönden çözümü de daha kolaylaşacaktır.

Duygusal olarak zeki bireylerin önemli bir özelliği de kendi kendilerini oldukça iyi kontrol edebilmeleridir (Goleman, 1999). Kendi kendini kontrol edebilen insanlar herhangi bir zorlama olmadan performanslarını daha üst düzeye çıkarabilirler. Bu tip çalışanların sayısı işletmede arttıkça işletmenin genel olarak etkililiği ve verimliliği de artacaktır.

Bu noktada şu soru oldukça fazla önem kazanmaktadır: “Bireylerin duygusal zekasına etki eden faktörler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?” Zira bu faktörlere yoğunlaşarak ve onlara etki etme yollarını araştırarak duygusal zekası yüksek bireylerle çalışma fırsatı yakalanabilecektir.

Bu çalışmadaki amaç da duygusal zekaya etki ettiği düşünülen bir takım faktörleri ortaya koymak ve özellikle “demografik faktörlerin” duygusal zeka üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmaktır. Bir diğer amaç ise, ulaşılabilecek sonuçların yeni çalışmalara ilham kaynağı olması umuduyla, özellikle ülkemizde bu güne kadar üzerinde yeterince çalışılmamış bu önemli konuya dikkatleri çekmektir.

Bu çalışma kapsamında yukarıda ifade edilen araştırma sorusunu netleştirebilmek için ortaya konulan hipotezler aşağıda verilmiştir.

H.1- Duygusal zeka ile yaş arasında bir ilişki vardır.Yaş arttıkça duygusal zeka da artmaktadır.

H.2- Duygusal zeka ile cinsiyet arasında bir ilişki vardır. Kadınların duygusal zekaları erkeklerden daha yüksektir.

H.3- Duygusal zeka ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki vardır. Üst sınıflarda okumakta olan öğrencilerin duygusal zekaları daha yüksektir.

H.4- Duygusal zeka ile üniversite öncesi alınan eğitim arasında bir ilişki vardır. Özel okullarda lise eğitimi almış olan öğrencilerin, daha kaliteli eğitim aldıkları varsayımıyla, duygusal zekaları devlet okullarında eğitim alanlara göre daha yüksektir.

H.5- Annenin eğitim durumunun bireyin duygusal zekası üzerinde etkisi vardır.

H.6- Babanın eğitim durumunun, bireyin duygusal zekası üzerinde etkisi vardır.

H.7- Kardeş sahibi olan öğrencilerin olmayanlara göre duygusal zekaları daha yüksektir.

H.8- Ailenin aylık ortalama geliri ile, öğrencinin duygusal zekası arasında bir ilişki vardır.

H.9- Hayatının önemli bir bölümünü metropollerde geçirmiş olan öğrencilerin duygusal zekaları diğerlerine nazaran daha yüksektir.

Birinci ve ikinci hipotezler (yaş ve cinsiyete yönelik) duygusal zeka literatüründe araştırma konusu yapılmışken, diğer hipotezlere yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, literatüre ek olarak, öğrencilerin bilgi birikimi açısından daha donanımlı hale geldikçe duygusal zekalarının da bundan olumlu etkileneceği varsayımıyla hipotez 3, daha iyi eğitim alan öğrencilerin duygusal zekalarının da daha gelişmiş olacağı varsayımıyla hipotez 4, ebeveynlerin eğitim düzeyleri yükseldikçe daha nitelikli ve duygusal zekaları

da daha yüksek bireyler yetiştirecekleri varsayımıyla hipotez 5 ve hipotez 6, kardeş sahibi olan kişilerin, kardeşleri ile olan iletişimlerinin sağladığı deneyimleri kullanarak, başka kişilerle olan ilişkilerinde ve dolayısıyla duygusal zekalarında, diğerlerine göre daha başarılı olacakları varsayımıyla hipotez 7, ailenin gelir düzeyi yükseldikçe ve kişiler büyük şehirlerde yaşadıkça, sosyal, kültürel vb. imkanlara daha kolaylıkla ulaşabilecekleri ve bu imkanların da bireylerin duygusal zekalarını olumlu etkileyecekleri varsayımıyla hipotez 8 ve hipotez 9 oluşturulmuştur.

5. YÖNTEM

Bu çalışmada veri toplamak amacıyla Schutte ve arkadaşlarının (1998) hazırlamış olduğu duygusal zeka soru ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekte, “insanların yüz ifadelerine baktığımda, o anda hangi duygular içinde olduklarını anlarım” ve “diğer insanların gönderdiği sözsüz mesajları fark ederim” gibi, duygusal zekayı ölçen toplam 33 adet soru bulunmaktadır. Ölçekte 1: kesinlikle katılmıyorum’dan 5: kesinlikle katılıyorum’a doğru uzanan 5’li Likert Ölçeği kullanılmıştır. Anketteki 3 soru (5.,28., ve 33. sorular) ters skorludur. Ölçek ortalama puan aralığı ise, 33 ile 165 arasında değişmektedir.

Yazarların çalışmalarını anlattıkları makalelerinde dile getirdikleri üzere bu soru ölçeğinin hazırlanmasında esas olarak Salovey ve Mayer’in (1990) modelleri temel alınmıştır. Başlangıç olarak Salovey ve Mayer’in (1990) 62 maddelik çalışmaları ele alınmış, araştırmalar sonucunda bu çalışmadan bazı çıkarmalar ve çalışmaya bazı eklemeler yapılmıştır. Bunların sonucu olarak duygusal zekayı daha iyi ölçtüğü düşünülen toplam 33 maddede karar kılınmıştır. Bu çalışmanın sonucu olarak anketin içsel tutarlılığını 32 katılımcı için Cronbach alfa 0.87 çıkmıştır.

Ölçekle ilgili olarak söylenebilecek bir başka husus, duygusal zekayı diğer zeka türlerinden yeterince ayırıp ayıramadığı noktasıdır. Çünkü daha önce de bahsedildiği üzere bir zekanın yeni bir zeka türü sayılabilmesi için diğer mevcut zekalarla ilişkili olması gerektiği ancak bu ilişkinin yüksek düzeyde olmaması gerektiği gerçeğidir. Yazarlar hazırlamış oldukları ölçeği bu yönden test etmişlerdir. Toplam 42 üniversite birinci sınıf öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada söz konusu ölçekle öğrencilerin bilişsel kabiliyetlerini ölçen bir başka ölçek karşılaştırılmış ve duygusal zeka soru ölçeği bilişsel kabiliyet ölçeği ile çok fazla ilişkili çıkmamıştır. Bu da söz konusu ölçeğin bir zeka türünü başka zeka türleriyle karışıklık olmadan sağlıklı bir şekilde ölçebileceği hakkında fikir vermektedir.

Bu araştırmada kullanılan soru ölçeğinin güvenilirliğini ölçmeye yönelik yapılan analiz sonucunda, güvenilirlik düzeyi, α : 0,88 olarak elde edilmiştir. Bu sonuç Schutte ve arkadaşlarının (1998) güvenilirlik çalışmaları ile (α : 0,87) tutarlılık göstermektedir.

Ölçeğin test – yeniden test güvenilirliğini ölçmek için, anket 34 kadın ve 13 erkekten oluşan toplam 47 kişiye uygulanmıştır. Katılımcılar ölçeği iki haftalık aralıklarla toplam iki defa doldurmuşlardır. İki haftalık test – yeniden test güvenilirliği 0.81 çıkmıştır. İki haftalık zaman aralığı çok fazla olmamasına rağmen bu sonuç yine de yeterli görülmüştür. Zaman içerisinde soru ölçeğinin stabilitesini koruduğunu söylemek mümkündür.

6. ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Duygusal zeka ölçeği Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğrencilerinin tamamı üzerinde uygulanmıştır. Toplam 401 kişi olan ana kitleden 300 kişiye ulaşılmıştır. Anketlerden 80 tanesi geri dönmemiş, ya da analize elverişli olmadığı için araştırma dışında tutulmuştur. Araştırma geriye kalan toplam 220 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Böylece geri dönme oranı 0,73 olarak saptanmıştır.

7. VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

Çalışmanın sonuçları, “Duygusal zeka ile yaş arasında bir ilişki vardır; Yaş arttıkça duygusal zeka da artmaktadır” şeklinde ifade edilen birinci hipotezi doğrulamaktadır. Yaş ile duygusal zeka arasında önemli bir ilişkinin (p : 0,022) varlığı Tablo 1.’de görülmektedir. Ancak öğrencilerin yaşları arttıkça, duygusal zeka puanları, hipotezin aksine, azalmaktadır (Tablo 2). Bu durum literatürde daha önce yapılmış olan çalışmalardan farklı bir sonuç ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Demografik Değişkenlerin Duygusal Zeka ile ilişkileri

	Değer	df	Anlamlılık (2 yönlü)
Yaş	7,638	2	0,022*
Cinsiyet	14,526	1	0,000*
Kaçıncı sınıf	6,001	3	0,112
Lise	0,387	1	0,534
Anne Eğitimi	3,942	2	0,139
Baba Eğitimi	3,432	3	0,330
Kardeş Sayısı	8,316	4	0,033*
Gelir	4,738	5	0,449
Yaşanılan Şehir	0,112	2	0,945

$P < 0,05$ (% 95 güvenilirlik düzeyinde)

Tablo 2. Öğrencilerin Duygusal Zekaları ile Yaşlarının Dağılımları

D. ZEKA	YAŞ			Toplam
	16 - 19	20 – 23	24 +	
Düşük – Orta	10	17	7	34
Yüksek	90	82	14	186
Toplam	100	99	21	220

Daha önce de ifade edildiği gibi literatürde üzerinde en fazla durulan konulardan bir tanesi duygusal zekanın cinsiyet açısından bir değişiklik gösterip göstermediğidir. Literatürde genel kabul edilen görüş kadınların duygusal zekalarının daha yüksek olduğu şeklindedir. Bu çalışmada, “duygusal zeka ile cinsiyet arasında bir ilişki vardır. Kadınların duygusal zekaları erkeklerden daha yüksektir” şeklinde ifade edilen hipotez 2, literatürdeki bu sonucu test etmeye yöneliktir. Araştırmada da duygusal zekanın cinsiyet açısından önemli bir farklılık gösterdiği ($p:0,000$) sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 1.). Kadınların duygusal zeka ortalamaları $M: 139$ ve $SD:12,17$ olarak hesaplanmışken, erkeklerin duygusal zeka ortalaması $M: 133$ ve $SD: 15,28$ olarak bulunmuştur (Tablo 4.). Bu sonuç kadınların duygusal zekalarının erkeklerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tablo 3.’den de görüleceği üzere duygusal zekaları düşük–orta düzeyde dört kadın varken erkek sayısı otuzdur. Dolayısıyla çalışmanın 2. hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 3. Öğrencilerin Duygusal Zekaları ile Cinsiyetlerinin Dağılımları

D. ZEKA	CİNSİYET		Toplam
	Kadın	Erkek	
Düşük – Orta	4	30	34
Yüksek	87	99	186
Toplam	91	129	220

Tablo 4. Cinsiyet Açısından Duygusal Zeka Değerlerinin Dağılımı

Cinsiyet	Ortalama	Standart Sapma
Kadın	139	12,27
Erkek	133	15,28
Toplam	136	14,24

Duygusal zeka ve öğrencilerin okudukları sınıf arasındaki sayı dağılımı Tablo 5.’de verilmiştir. Çalışma sonucunda, “duygusal zeka ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki vardır. Üst sınıflarda okumakta olan öğrencilerin duygusal zekaları daha yüksektir” şeklindeki 3. hipotez desteklenmemiştir. Buna göre öğrencilerin kaçınıcı sınıfta oldukları ile duygusal zekaları arasında önemli bir ilişki yoktur (Tablo 1.).

Tablo 5. Öğrencilerin Duygusal Zekaları ve Kaçınıcı Sınıfta Olduklarının Dağılımı

D. ZEKA	SINIF				Toplam
	1	2	3	4	
Düşük – Orta	8	8	9	9	34
Yüksek	79	46	33	28	186
Toplam	87	54	42	37	220

Diğer bir hipotez olan, “duygusal zeka ile üniversite öncesi alınan eğitim arasında bir ilişki vardır. Özel okullarda lise eğitimi almış olan öğrencilerin, daha kaliteli eğitim aldıkları varsayımıyla, duygusal zekaları, devlet okullarında eğitim alanlara göre daha yüksektir” şeklindeki 4. hipotez çalışma sonucu desteklenmemiştir. Buna göre, öğrencilerin devlet veya özel okullardan gelmelerinin duygusal zeka açısından önemli olmadığı Tablo 1.’de görülmektedir. Tablo 6. ise Hacettepe Üniversitesi İşletme Bölümü öğrencilerinin mezun oldukları lise statüsü ile duygusal zekalarının dağılımını vermektedir. Burada dikkat çeken bir sonuç ise, yüksek puanla öğrenci alan söz konusu bölümde, devlet lisesi çıkışlı öğrencilerin sayıca on kat daha fazla olduğudur.

Tablo 6. Öğrencilerin Mezun Oldukları Lisenin Statüsü ve Duygusal Zekalarının Dağılımı

D. ZEKA	LİSE		Toplam
	Devlet	Özel	
Düşük – Orta	32	2	34
Yüksek	169	17	186
Toplam	201	19	220

Öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim durumlarının, öğrencinin duygusal zekası üzerinde etkili olacağını dile getiren 5. ve 6. hipotezler desteklenmemiştir (Tablo 1.). Bu sonuç, bizleri bireyin annesinin veya babasının eğitim düzeyinin onun duygusal zeka seviyesine herhangi bir etkisi olmadığı noktasına götürmektedir. Tablo 7. ve Tablo 8. anne ve babanın eğitim durumlarının duygusal zeka gruplarına göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Duygusal Zekalarının ve Annenin Eğitim Durumunun Dağılımı

D. ZEKA	ANNENİN EĞİTİMİ			Toplam
	İlköğretim	Lise	Yüksek	
Düşük – Orta	17	8	9	34
Yüksek	60	63	62	185
Toplam	77	71	71	219

Tablo 8. Öğrencilerin Duygusal Zekalarının ve Babanın Eğitim Durumunun Dağılımı

D. ZEKA	BABANIN EĞİTİMİ			Toplam
	İlköğretim	Lise	Yüksek	
Düşük – Orta	7	10	17	34
Yüksek	24	53	109	186
Toplam	31	63	126	220

Duygusal zeka açısından önemli olduğu düşünülen bir başka nokta, bireyin kardeş sahibi olmasının onun duygusal zekasını etkileyeceğidir. Tablo 1., kardeş sahibi olmak ile duygusal zeka arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir (p:0,033). Tablo 9. ise, “kardeş sahibi olan öğrencilerin olmayanlara göre duygusal zekaları daha yüksektir” şeklinde ifade edilen hipotez 7’nin doğrulandığını ortaya koymaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, kardeş sahibi olmayan bireylerin toplam araştırma evreni içerisinde düşük bir yüzdeye sahip olduklarıdır. Toplam araştırma evreni 220 kişi, kardeş sahibi olmayan bireylerin sayısı ise 14 ve toplamdaki ağırlıkları %6,45’tir. Bu istatistiki açıdan dikkat edilmesi gereken bir durumdur.

Tablo 9. Öğrencilerin Duygusal Zekaları ve Kardeş Sayısının Dağılımı

D. ZEKA	KARDEŞ SAYISI		Toplam
	Yok	Var	
Düşük – Orta	5	29	34
Yüksek	9	174	183
Toplam	14	203	217

Son olarak bireyin ailesinin geliri (hipotez 8) ve bireyin hayatını en çok geçirdiği şehir (hipotez 9) ile duygusal zekası arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmış ve her iki durum için de anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bireyin ailesinin geliri yükseldikçe daha fazla eğitim, sosyal, kültürel vb. imkanlara kavuşabileceği ve böylece duygusal zeka açısından daha gelişkin bir birey olacağı düşünülmüştür. Benzer şekilde, yaşamlarının çoğunluğunu büyük şehirde geçiren bireylerin yukarıda ifade edilen imkanlara daha kolay ulaşabileceği ve duygusal zekalarında da aynı olumlu etkinin görüleceği varsayılmıştır. Ancak her iki hipotez de çalışma sonucunda desteklenmemiştir (Tablo 1.). Öğrencilerin ait oldukları duygusal zeka grupları ile aylık ortalama gelirleri ve en çok yaşadıkları şehire dair dağılımları Tablo 10. ve Tablo 11.’de verilmiştir.

Tablo 10. Öğrencilerinin Duygusal Zekaları ve Ailelerinin Aylık Ortalama Gelirinin Dağılımı

D. ZEKA	AİLENİN GELİRİ						Toplam
	400'den az	401 - 600	601 - 800	801 - 1000	1001 – 2000	2001 +	
Düşük – Orta	6	3	5	5	11	4	34
Yüksek	21	25	27	51	42	15	181
Toplam	27	28	32	56	53	19	215

Tablo 11. Öğrencilerin Duygusal Zekalarının ve En Çok Yaşadıkları Şehrin Dağılımı

D. ZEKA	EN ÇOK YAŞANILAN ŞEHİR			Toplam
	Büyükşehir	İl Merkezi	İlçe ve daha küçük	
Düşük – Orta	17	12	5	34
Yüksek	90	71	25	186
Toplam	107	83	30	220

SONUÇ

Bu çalışmada duygusal zekaya etki etmesi beklenen dokuz değişken, dokuz ayrı hipotez yoluyla test edilmiştir. Bu değişkenlerden cinsiyet ve sahip olunan kardeş sayısı ile duygusal zeka arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın, yaş, ebeveynlerin eğitim durumları, ortalama aylık gelirleri, öğrencilerin mezun oldukları lisenin statüsü, şu an kaçınıcı sınıfta oldukları ve büyük şehirlerde yetişmiş olmaları ile duygusal zekaları arasında bir ilişki saptanamamıştır.

Kadınların duygusal zekalarının daha yüksek çıkmasının nedenlerini Ciarrochi, Chan ve Caputi (2000) iki sebebe bağlamaktadırlar. Birincisi, kadınların daha sosyal olmalarından dolayı başkalarının duygularını çok daha iyi okuyabildikleridir. İkincisi ise, kadınların biyolojik olarak böyle bir durum için daha donanımlı olduklarıdır. Mayer, Caruso ve Salovey (1999) de kadınların duygusal zekalarının erkeklerden daha yüksek çıkmasını iki sebebe bağlamaktadırlar. Birincisi, Ciarrochi ve arkadaşlarının da (2000) ifade ettikleri gibi kadınların biyolojik olarak bu şekilde donatıldıklarıdır. İkincisi ise, kadınların toplumda daha az güç sahibi olduklarından dolayı duyguları daha dikkatli okumak zorunda olduklarıdır.

Kardeş sahibi öğrencilerin, olmayanlara göre duygusal zekalarının daha yüksek çıkması, bu çalışmada beklenen bir sonuçtur. Çünkü kardeş sahibi olan bireyler, olmayanlara göre, özellikle çocukluk döneminde, duygusal zeka açısından daha fazla gelişim sağlayabilecekler, ve onlardan, kardeş sahibi

olmaları dolayısıyla daha fazla dışadönük, daha paylaşımcı ve sosyal olmaları beklenebilecektir. Bu ve benzeri etmenler ise bireyin duygusal zekasına olumlu katkı yapacaktır.

Yaşla ilgili bu çalışmanın bulguları literatürden farklı bir sonuç vermektedir. Bunun bir sebebi, bu araştırmadaki grubun doğası gereği 16–23 yaşları arasında toplanmış olması olabilir. Zira, Derksen ve ark. (2002) da yaptıkları çalışmalarında en yüksek duygusal zeka skorunu 35–44 yaş aralığındaki bireylerde saptamışlardır. Yaşla ilgili daha heterojen bir grupta bu hipotezin tekrar sınanması faydalı olacaktır.

Bu çalışmada öğrencilerin üst sınıflarda okuyor olmalarıyla duygusal zekaları arasında bir fark saptanmamıştır. Konuyla ilgili 3. hipotezin desteklenmemiş olması, öğrencilerin öğrenim programlarının duygusal zeka ile ilgili bir içeriğinin olmaması ile ilişkilendirilebilir. Çünkü, öğrencilerin programlarına bakıldığında tamamen kendi alanları ile ilgili teknik bilgiler içerdiği görülecektir. Bunun üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Özellikle işletme gibi sosyal bilimlere ait programlarda öğrenim gören öğrencilerin duygusal zekalarının yüksek olması onların öğrenim yaşamlarından sonra atılacak oldukları iş hayatında ciddi bir avantaj olacaktır. Daha önce de ifade edildiği üzere duygusal zekası yüksek bireyler korkulara fazla prim vermezler, negatif duygular tarafından daha az etkilenirler ve endişenin kendilerini yönlendirmesine izin vermezler. Sayılan tüm bu faktörler bireysel ve takım performansını olumlu yönde etkileyen etmenlerdir (Thi Lam ve Kirby, 2002). Dolayısıyla yüksek duygusal zekaya sahip bireylere sahip olmak şirketler için stratejik bir avantaj olacaktır (bkz., Quebbeman ve Rozell, 2002). Bu yüzden, özellikle işletme ve benzeri sosyal alanlarda öğrenim gören bireylere teorik bilginin yanında duygusal zekalarını geliştirmeye de yönelik bir programın takip edilmesi yerinde bir uygulama olacaktır. Curtis ve Furger (2001) duygusal ve sosyal öğrenmenin değişik şekillerde de olsa okullarda öğretilebileceğini ve öğrencilerin bu yönden daha güçlü hale getirilebileceğini ifade etmektedirler. Ayrıca yazarlara göre, duygusal zeka öğretimi ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir nokta tek bir defalık veya sabit bir program olmadığıdır. İyi bir program 3 yıldan az olmamalıdır. Ancak o zaman eğitimciler rahat, öğrenciler de azami fayda sağlamış olurlar.

Çalışmada öğrencilerin mezun oldukları okulun devlet ya da özel bir statüye sahip olmasının, öğrencilerin duygusal zekalarında bir fark yaratmadığı da saptanmıştır. Bu sonuç ülkemiz genelindeki bütün okulların–devlet veya özel–aynı eğitim müfredatını takip etmek zorunda olmalarına ve müfredatın içeriğinin de duygusal zekayı destekleyici nitelikte olmamasına bağlanabilir.

Büyük şehirde yaşamış bir bireyle küçük şehirde yaşamış bir birey arasında duygusal zeka açısından bir fark ortaya çıkmaması “kültürel iklim” ile alakalı görülebilir. Çünkü küçük şehirlerin “geleneksel özelliklerin” bir çoğunu muhafaza etmelerinden dolayı, kültürel anlamda daha “sıcak ilişkiler” içerdiği düşünülebilir. Birey özellikle yakın sosyal çevresiyle kurmuş olduğu bu “sıcak ilişkiler” sayesinde sosyal açıdan büyük şehirde yaşayan bir bireyle arasında ortaya çıkması muhtemel sosyal açığı kapatma imkanına kavuşmuş olabilir.

Yukarıdakine benzer bir yorum, ailenin gelir düzeyinin, öğrencinin duygusal zekasına, beklenenin aksine, olumlu bir etki yapmaması durumuna da getirilebilir. Gelir düzeyi düşük aileler muhtemelen metropellerin daha küçük ve merkezden uzak kenar semtlerinde yaşıyor olduklarından aynı “sıcak ilişkiler” buralarda da kendini gösterebilecek, bu da duygusal zekadaki farkı ortadan kaldıracaktır.

Bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar, ana kitle oluşu sebebiyle Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin demografik özellikleri ile sınırlı kalmaktadır. Duygusal zekaya etki eden söz konusu faktörlerin daha net bir şekilde ortaya konulabilmesi için bu yönde başka çalışmalar yapılması şüphesiz faydalı olacaktır. Böylece, bu araştırmanın yapılmasına sebep olan ikincil amaç “ulaşılacak sonuçların yeni çalışmalara ilham kaynağı olması umudu” da gerçekleşmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Bar – on, R., J. M. Brown, B. Kirkcaldy ve E. P. Thome (2000), “Emotional Expression and Implications for Occupational Stress; An Application of the Emotional Quotient Inventory (EQ – i)”, *Personality and Individual Differences*, 28 (6), 1107 – 1118.
- Charbonneau, D. ve A. M. Nicol (2002), “Emotional Intelligence and Leadership in Adoslescents” *Personality and Individual Differences*, 33, 1101 – 1113.
- Ciarrochi, J. V., A. Y. C. Chan ve P. Caputi (2000), “A Critical Evaluation of the Emotional Construct”, *Personality and Individual Differences*, 28 (3), 539 – 561.
- Ciarrochi, J. V., A. Y. C. Chan ve J. Bajgar (2001), “Measuring Emotional Intelligence in Adolescents”, *Personality and Individual Differences*, 31, 1105 – 1119.
- Constantine, M. G. ve K. A. Gainor (2001), “Emotional Intelligence and Empathy: Their Relation to Multi – Culturel Counseling Knowledge and Awareness”, *Professional School Counseling*, 5, December, 2, 17 – 34.

- Cooper, R. (1997), "Applying Emotional Intelligence in the Workplace", *Training and Development*, 51, December, 12, 126 – 138.
- Curtis, D. ve R. Furger (2001), "The "New" Intelligence", *Quarterly for Education and Technology*, 10(2), 26 – 33.
- Derksen, J., I. Kramer ve M. Katzko "Does a Self – Report Measure for Emotional Intelligence Assess Something Different than General Intelligence", *Personality and Individual Differences*, 32, 37 – 48.
- Ford, M. E. (1982), "Social Cognition and Social Competence in Adoselence", *Developmental Psychology*, 18, 323 – 340.
- Gardner, H. (1983), *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligence*, New York: Basic Books.
- Goleman, D. (1999), *Duygusal Zeka: Neden IQ'dan Önemlidir?* (Onüçüncü Baskı), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Mayer, J. D. ve C. D. Cobb (2000), "Educational Policy on Emotional Intelligence: Does it Make Sense?" *Educational Psychology Review*, 12 (2), 163 – 183.
- Mayer, J. D. ve G. Geher (1996), "Emotional Intelligence and the Identification of Emotion", *Intelligence*, 22, 89 – 113.
- Mayer, J. D. ve P. Salovey (1993), "The Intelligence of Emotional Intelligence" *Intelligence*, 17 (4). 433 – 442.
- Mayer, J. D. ve P. Salovey (1997), "What is Emotional Intelligence?" P. Salovey ve D. Sluyter (der.) *Emotional Development and Emotional Intelligence: Implications for Educators* (3 – 31) içinde, New York: Basic Books.
- Mayer, J. D., D. R. Caruso ve P. Salovey (1999), "Emotional Intelligence Meets Traditional Standarts for an Intelligence", *Intelligence*, 27 (4), 267 – 298.
- Mehrabian, A. ve N. Epstein (1972), "A Measure of Emotional Empathy", *Journal of Personality*, 40, 525 – 543.
- Morand, D. A. (2001), "The Emotional Intelligence of Managers: Assessing the Construct Validity of a Nonverbal Measure of People Skills", *Journal of Business and Psychology*, 16 (1). 21 – 33.
- Newsome, S., A. L. Day ve V. M. Catano (2000), "Assessing the Predictive Validity of Emotional Intelligence", *Personality and Individual Differences*, 29, 1005–1016.

- Quebbeman, A. J. ve E. J. Rozell (2002), “Emotional Intelligence and Dispositional Affectivity as Moderators of Workplace Aggression: The Impact on Behavior Choice”, *Human Resource Management Review*, 12, 125 – 143.
- Reiff, H. B., N. M. Hatzes, M. H. Bramel ve T. Gibbon (2001), “The Relation of Learning Disabilities and Gender with Emotional Intelligence in College Students”, *Journal of Learning Disabilities*, 34 (1), 66 – 78.
- Salovey, P. ve J. D. Mayer (1990), “Emotional Intelligence”, *Imagination, Cognition and Personality*, 9, 185 – 211.
- Schutte, N. S., J. M. Malouff, L. E. Hall, D. J. Haggerty, J. T. Cooper, C. J. Golden ve L. Dornheim (1998), “Development and Validation of a Measure of Emotional Intelligence”, *Personality and Individual Differences*, 25, 167 – 177.
- Schutte, N. S., J. M. Malouff, C. Bobik, T. D. Coston, C. Greeson, C. Jedlicka, E. Rhodes ve G. Wendorf (2001), “Emotional Intelligence and Interpersonal Relations”, *The Journal of Social Psychology*, 141 (4), 523 – 536.
- Stenberg, R.. J. (1997), “The Concept of Intelligence and Its Role in Lifelong Learning and Success”, *American Psychologist*, 52, 1030 – 1037.
- Thi Lam, L. ve S. L. Kirby (2002), “Is Emotional Intelligence an Advantage? An Exploration of the Impact of Emotional and General Intelligence on Individual Performance”, *The Journal of Social Psychology*, 142 (1), 133 – 143.